

LA CREU O PEIRÓ DEL

Comte d'Oliva

El nus o llanterna octogonal

**Josep A. Gisbert Santonja, director
MUSEU ARQUEOLÒGIC DE DÉNIA.**

El mercat antiquari ha fet sorgir a la llum un objecte artístic certament transcendent per al municipi d'Oliva, atés que ens ofereix un vincle imaginari i iconogràfic amb l'Oliva comtal, així com un lligall clar i cert amb el II comte d'Oliva; Serafí de Centelles (mort el 1536).

Proposem aquest nom i aquest temps perquè detalls d'estil i la iconografia ens permeten establir un vincle amb les architectures i ornat que Serafí de Centelles introduí al malaurat palau dels Comtes d'Oliva.

Aquesta peça, la llanterna o nus octogonal d'una creu de pedra o peiró, transcendeix pel fet que als huit registres amb que compta, és l'heràldica dels Centelles i de la vila d'Oliva, així com la representació de quatre personatges: dos, que són patrons i protectors, i altres dos que ens traslladen, probablement, per la vestimenta i gestos, a dos Centelles; l'un, el fundador del comtat, i l'altre, el seu fill, que ordena i encarrega l'execució de l'escultura.

La llanterna és de parets divergents, amb una base de 30 cm, i diàmetre màxim superior de 42 cm. La seua altura és de 47 cm.

Presenta huit cares o facetes; quatre amb escuts heràldics i quatre, alternants, amb figures humanes, de sants i de personatges.

ANÀLISIS ICONOGRÀFIC DESCRIPTIU.

1.

Escut o tarja.

Escut o tarja amb el contorn característic dels emprats a la baixa edat mitjana a la Corona d'Aragó. Al temps de la representació aquesta forma era ja residual i estigué en ús més de mig segle abans,

a la segona meitat del segle XV. Dintre, les losanges dels Centelles.

És l'escut del Comtat d'Oliva, així com de la Baronia de Nules.

El primer comte empra les armes amb doble quarter, partit, amb l'entroncament Centelles / Riusec.

Aquest escut, que presenta sols les armes dels Centelles, és emprat per Serafí de Centelles en el seu programa d'ornamentació del palau dels Centelles d'Oliva.

A l'esquerra, a sota, presenta un atxa en relleu, a l'inrevés, com a ornat complementari que omple el buit.

2.

Personatge en peu, amb cames de costat i a l'estil de les representacions de l'època.

El rostre no es conserva, encara que el contorn ens suggereix uns cabells tipus cabellera mitjana. Vesteix potser camisa o gipó, ocult, amb escot triangular, que fineix amb faldellí o a mode de falda amb plecs

rectes fins als genolls. A sobre, toga o capell llarg, que cau fins als peus per darrere, amb escot destacat rodó i subjectat per davant a l'altura del coll i obert.

A les mans, subjecta una espasa o punyilet.

Pensem que es tracta d'un personatge civil i que potser representa a qui féu encàrrec de l'obra escultòrica. Ben probablement, Serafí de Centelles, segon comte d'Oliva.

L'espasí o punyal a les mans potser simbolitza que gaudeix de mer i mixt imperi, és a dir, de la jurisdicció civil i criminal, al territori del Comtat. La vestimenta presenta una gran semblança amb les representació d'un dels personatges en d'un dels capitells de les arquivoltes d'un dels portals del palau dels Centelles. En concret, del portal amb arc mixtilini i medallons en els carcanyols. Un dels personatges vesteix faldellí semblant i sabates i la motllura que corona el capitell és semblant a la del remat de la llanterna o nus que tractem.

Tanmateix, la postura de les cames, de costat, obertes i arquejades, és la característica de molts dels personatges representats al fris del Saló de Batalles del palau i, fins i tot, de l'altívol cavaller abillat amb armadura *alla romana* i amb tarja dels

Centelles, que coronava un dels portals dels estatges interns del palau. No s'adverteix si porta sabates, sabatons o tapins.

3.

Escut de la vila d'Oliva.

Escut de contorn triangular però molt allargat, que recorda els models italianitzants, facetats i de contorns sinuosos, existents en l'ornat d'algeps del palau dels Centelles d'Oliva.

Presenta una olivera de tronc robust i copa ampla, amb representació de fruits o olives abundants entre el fullatge, que destaquen exageradament com a taronges en taronger.

L'escut dels Centelles i el de la vila d'Oliva apareixen associats en documents, alguns sobre pergamí i amb cromatisme, que es conserven, entre d'altres, en l'arxiu de la Parròquia de Santa Maria d'Oliva.

4.

Sant Miquel.

Representa a l'arcàngel sant Miquel, en peu. Ales desplegadas. Cos amb postura indolent com en tants

altres casos sant Sebastià. Eixerit i flac, porta arnés o defensa del cos, amb una cuirassa o brigantina on, malgrat l'erosió, s'adverteixen les losanges de les armes dels Centelles que cobreixen el tors.

Ni cal advertir del paper del sant Miquel com a protector de viles i ciutats a la Corona d'Aragó.

5.

Escut allargat, amb el camp completament frustre, sense cap ornat i llis. Probablement comptà amb un repicat que feu desaparèixer les armes, encara que cal aprofundir en l'estudi per a concretar-ho.

Sota l'escut, formes que no sabem interpretar si són producte de l'erosió o empremtes de fulles de card en relleu.

6.

Sant Francesc.

Representació de sant Francesc en peu, amb hàbit característic, amb caputxó i toca sobre els muscles. Hàbit llarg fins als peus. Rostre desaparegut, però presenta restes de la barba en punta.

Sant Francesc és considerat des de la baixa edat mitjana com un dels protectors o sants de culte de la

vila. És per això que el primer comte funda, al segle XV, el cenobi o monestir franciscà de Santa Maria del Pi, que fou enderrocat per un terratrèmol el 1598, la qual cosa motivà l'abandó de l'emplaçament originari i el bastiment d'un nou monestir a extramurs de la vila.

Cal destacar com a curiositat que el plebà Roses, el 1691, feu encàrrec de la creu processional de l'església de Santa Maria i demanà explícitament que la creu tingués, a l'anvers, Crist en la creu i, al revers, sant Francesc.

I Francesc és el nom del primer comte d'Oliva, títol que atorgaria Alfons el Magnànim, a Nàpols, a Francesc Gilabert de Centelles.

7.

Escut amb l'olivera, emblema de la vila d'Oliva.

El relleu és en mal estat de conservació. L'olivera és amb més relleu, sense detalls de fulles i fruits.

8.

Personatge masculí.

No conserva les traces del rostre, desaparegut. Vesteix una llarga toga o més hàbit que li cobreix el

cos fins als peus. Presenta mànegues amples, amb les mans a l'altura del pit. No es pot assegurar el que porta a les mans. A la dreta sembla un capell de factura semblant a dels cardenals però més petit i ventall de papers. El vestit es perllonga amb un coll alt i rodó. Per baix, el vestit s'obri a l'altura dels genolls i deixa veure les cames, lleugerament obertes. La part corresponent als peus no es conserva.

Presenta la mateixa problemàtica que el número 2. De fet, tots dos voregen o envolten l'escut amb les armes dels Centelles. Podria tractar-se de la representació del primer comte.

SOBRE L'INDRET DE PROVINENÇA I LOCALITZACIÓ DEL PEIRÓ O CREU COMTAL.

Deixant de banda la localització d'altres creus urbanes a la perifèria de la vila, del terme o del comtat, ens detenim en el topònim de *calle de la Cruz*, o *carrer de la Creu*, que conflueix a la carretera 332, enfront de la cruïlla entre les carreteres que van cap a Dénia i cap a Pego i, abans, del camí Vell de Dénia i del camí Vacerell de Pego.

El carrer de la creu surt amb un angle de 90°, perpendicular al traçat de la C.N. 332, que té la mateixa orientació i connecta amb altra cruïlla en angle recte que uneix amb el *camí de les Bruixes*. Potser en aquest camí, on era la creu, era el lloc on es feia justícia a la gent i el topònim podria referir-se a la mort i al lloc de les forques per ajusticiar als penats.

Al temps en què es composà el plànol *Instituto Geográfico y Catastral. Trabajos Topográficos. Provincia de Valencia. Término municipal de Oliva*, alçat en l'any 1904, sembla que ja no era la creu. Assenyala, però, el traçat original del carrer i s'hi observa just al colze amb el camí de les Bruixes un punt. El grafisme que marca el plànol ben bé podria correspondre amb l'emplaçament originari del peiró.

EPÍLEG.

Siga o no siga el lloc on estigué localitzat el peiró, aquesta llanterna o nus octogonal d'una creu de pedra ens transporta als millors temps i a l'etapa més daurada d'Oliva. Quan la força de les armes es va fondre amb un humanisme, un gust i una estètica que acollí la vila d'Oliva per la munificència del seu

senyor, Serafí de Centelles. Just al cim del primer Renaixement, forjat amb aires d'Itàlia i de la Mediterrània, lluny del castissisme sever del Renaixement vingut del cor de Castella, adoptat uns anys més tard.

Tenim a la nostra visura una obra d'art cinc sengles enfosquida, amagada, oculta, que no ha estat mai a l'abast dels ulls dels viatgers ni dels il·lustrats. I a Oliva, mai mancaren ni visitants ni habitants de llustre. El silenci de les fonts és més que manifest d'aquesta circumstància, que només s'entén perquè aquesta llanterna o nus de creu potser estigué segles desmuntada en algun lloc ignot, que no sabem i, potser, sabrem mai.

Cinc segles després, però, mutilada, ens dóna a tots l'oportunitat de fer-la lluir en tot el seu esplendor i la seua glòria que és, sense caps dubte, la nostra; la dels que respectem i adorem la nostra història.

Peirons o creus d'aquest tipus, per definir els límits o contorns de l'ens urbà, terme o territori, hi ha dispersos pel territori valencià. Aportem com a exemple un peiró amb llanterna o nus hexagonal que és a l'antic lloc de la Creu, actual centre històric del municipi de la Pobla de Farnals que, junt amb altres

llogarets, formaven una baronia del Puig, senyoria de Pere Eixarch de Bellvís.

L'heràldica i els patrons que ornem la llanterna, així com la creu, esdevenen un veritable DNI o ADN del lloc a la baixa edat mitjana i moderna.

Al comtat d'Oliva hi havia palau i resten ruïnes memorables de castells i fortaleses, però no hi ha cap referència a cap peiró o creu, urbana o de terme, de la baixa edat mitjana o moderna. Ni a la vila comtal ni a les viles i llogarets del seu territori. És, per tant, un *unicum* a la geografia i topografia històrica del que fou l'estat dels Centelles al segle XV i fins a la meitat del segle XVI, en què fou engolit pel sempre famolenc bou dels Borja.

Santa Clara, 2016.

Dénia, onze d'agost de 2016.

**Signat: Josep A. Gisbert Santonja, director
MUSEU ARQUEOLÒGIC DE DÉNIA.**

FITXA TÈCNICA:

Nus o llanterna de peiró o creu de pedra.

Matèria: pedra.

Dimensions:

D. base: 30 cm.

D. coronament: 42 cm. Màxim amb motllura.

Altura: 47 cm.

D. perforació octogonal plànol superior: 20 cm.

Altura perforació: 16'5 cm.

[Per allotjat el lluc i subjectar creu]

Cronologia: c. 1530.

ADDENDA:

Valoració estimada peça preu de mercat antiquari:

12.000'00 €

Dénia, cinc de setembre de 2016.

**Signat: Josep A. Gisbert Santonja, director
MUSEU ARQUEOLÒGIC DE DÉNIA.**

ADDENDA.

BIBLIOGRAFIA.

COTS MORATÓ, Francisco, *Estudio histórico-artístico del templo de Santa María la Mayor de Oliva, Oliva, 1989, 246 pàgines.*

[p. 107].

GISBERT SANTONJA, Josep A., coord. *El gust d'Ausiàs March*, Edició a cura de Josep A. Gisbert, Gandia, 1999, 311 pàgines.

[p. 158; 159].

GISBERT SANTONJA, Josep A., “Renaixement en algeps des de Santa María Magdalena de Montsant – Xàtiva-. Desig i realitat d'un ornat *alla romana* de baixa gama”, *VI Jornades d'Art i Història, Xàtiva, 2014, pp. 61 – 134.*

[p. 66 – 70; 108 – 111].

PI I APARICI, Joan Francesc, “Els emblemes heràldics dels Centelles en la gènesi medieval de l'heràldica”, *Cabdells, Revista d'Investigació, Oliva, 2009, pp. 117 – 129.*